

УДК 7.05:7.012

ОРНАМЕНТ В ОБРАЗОТВОРЧОМУ МИСТЕЦТВІ: ТИПОЛОГІЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПЛАСТИКИ

ПОНОМАРЕНКО Марина, ТОКАТЛИ Анна

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д.

Ушинського», Одеса, Україна

ponomarenko.mv@pdrpu.edu.ua

У роботі розглянуто орнамент, як самобутній вид образотворчого мистецтва, що поєднує декоративну, символічну та конструктивно-образну функції. Визначено його типологію за композиційною побудовою, за характером мотивів, визначено пластичні особливості, що ґрунтуються на ритмі, симетрії, пропорційності й стилізації. Обґрунтовано, що орнамент є не лише засобом оздоблення, а й формою художньої організації твору, носієм культурної пам'яті та національної традиції. Акцентовано увагу на його значенні в українському мистецтві, де орнамент відображає духовні цінності й естетичні уявлення народу.

Ключові слова: орнамент, образотворче мистецтво, типологія та пластика орнаменту, художній образ, культурна пам'ять.

ВСТУП

У сучасному мистецтвознавстві орнамент розглядається не лише як засіб декоративного оздоблення, а як самостійний художній феномен, що поєднує естетичну, символічну та конструктивно-образну функції. Водночас у наукових працях недостатньо цілісно висвітлено орнамент, з урахуванням його типологічних різновидів і пластичних особливостей. Це зумовлює потребу в узагальненні теоретичних підходів до розуміння орнаменту, уточненні його художньої природи та визначенні ролі в системі національної культурної традиції.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою роботи є дослідження орнаменту: визначення його типологічних різновидів і особливостей пластики в контексті культурно-символічного змісту.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Орнамент у контексті образотворчого мистецтва є важливою формою художньої організації зображення, що ґрунтується на ритмічному поєднанні та повторі елементів. Термін «орнамент» походить від латинського *ornamentum*, що означає «прикраса», «оздоба», «вбрання»; у мистецтвознавчому розумінні він трактується значно ширше – як засіб упорядкування художньої форми [1].

За композиційною побудовою орнамент поділяється на стрічковий (що має вигляд лінійної смуги), сітчастий (що заповнює всю площину) і центричний (навколо композиційного центру). Важливим елементом його структури є рапорт – частина візерунка, яка ритмічно повторюється. За типом мотивів

орнамент буває геометричним, рослинним, зооморфним, антропоморфним, а також каліграфічним, предметним, пейзажним і геральдичним. Така типологія свідчить про багатство його художніх форм і засобів виразності [4]. Пластика орнаменту визначається характером формоутворення і способом організації художніх елементів. Вона виявляється у ритмічній взаємодії ліній, плям, силуетів і контурів, у стилізації природних форм, симетрії та асиметрії, співвідношенні площинності й умовної об'ємності. Важливу роль у створенні пластичної виразності відіграють композиційний центр, пропорційність, рівновага та ритм [5].

Орнаментальна система виявляє здатність поєднувати зовнішню виразність із внутрішньою смисловою насиченістю, адже кожен її елемент підпорядковується єдиному ритму, закономірностям симетрії, пропорційності, рівноваги та пластичної узгодженості. Саме тому орнамент слід розуміти не як механічне поєднання окремих мотивів, а як художньо організовану структуру, у якій декоративність невіддільна від композиційної доцільності, образної виразності та семантичної глибини [3].

Значущість орнаменту у сфері образотворчого мистецтва виявляється також у його здатності зберігати, акумулювати й транслювати культурну пам'ять. Через систему орнаментальних мотивів, ритмічну організацію форми, характер пластичних рішень та символічне навантаження образів передаються уявлення про гармонію, красу, порядок, космологічні уявлення та духовні цінності певного народу чи історичної епохи. Саме тому орнамент доцільно розглядати як особливу знаково-образну мову мистецтва, за допомогою якої візуалізуються не лише естетичні ідеали, а й історико-культурний досвід суспільства. У цьому аспекті його художня цінність виходить далеко за межі зовнішнього оздоблення, набуваючи глибшого мистецького, світоглядного та культуротворчого значення.

Не менш важливою є універсальність орнаменту як мистецького явища. Його типологічне розмаїття та пластичне багатство свідчать про здатність органічно функціонувати в різних видах та жанрах образотворчого мистецтва, що забезпечує його впізнаваність як самостійного мистецького феномена і водночас дають змогу адаптувати орнамент до різних матеріалів, технік і художніх систем. Така багатофункціональність підтверджує його важливе місце в системі образотворчого мистецтва як універсального засобу формотворення, декоративно-образної організації та пластичної виразності.

Водночас орнамент виявляє тісний зв'язок між художньою формою та національно-культурною традицією. У кожній орнаментальній системі відображаються особливості історичного розвитку, природного середовища, світоглядних орієнтацій та естетичних уподобань конкретної спільноти. Саме тому орнаментальні мотиви різних народів мають не лише формальні відмінності, а й різну семантичну насиченість, що дозволяє розглядати орнамент як важливий індикатор культурної ідентичності. У контексті українського мистецтва це особливо помітно у традиційних орнаментальних формах, де поєднуються декоративність, символіка, ритмічна впорядкованість і глибокий духовний зміст. Через орнамент мистецтво набуває здатності не

лише відображати дійсність, а й зберігати тяглість культурної пам'яті, забезпечуючи спадкоємність художнього досвіду поколінь [1].

ВИСНОВКИ

Отже, орнамент є важливою складовою образотворчого мистецтва, у якій поєднуються декоративна виразність, символічна змістовність і композиційна впорядкованість. Встановлено, що типологія орнаменту визначається як характером композиційної побудови, так і змістом мотивів, що засвідчує багатство його формотворчих можливостей; пластика орнаменту ґрунтується на ритмі, симетрії, пропорційності, стилізації та організації ліній, силуетів і площин. Доведено, що орнамент виконує не лише оздоблювальну, а й конструктивно-образну функцію та є носієм історико-культурної пам'яті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васильєв О., Тюрменко К. Український орнамент: ґене́за, історія, розвиток та сучасні практики. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. Т. 1, № 92. С. 143–150. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/32795/1/Васильєв_Тюрменко.pdf
3. Кацевич О. Орнамент як символічна форма культури. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2023. № 1. С. 115–119. URL: https://elib.nakkkim.edu.ua/bitstream/handle/123456789/4833/Visnyk_1_2023-115-119.pdf?isAllowed=y&sequence=1&utm_source=
4. Орнаментальна композиція. Види орнаментів. Виконання простого геометричного орнаменту. *Освітній проєкт «На урок»*. URL: <https://naurok.com.ua/konspekt-uroku-z-obrazotvorchogo-mistectva-dlya-5-klasu-na-temu-ornamentalna-kompoziciya-vidi-ornamentiv-vikonannya-prostogo-geometrichnogo-ornamentu-60876.html>
5. Семенова О. Використання орнаменту у художній практиці майбутніх вчителів образотворчого мистецтва. *Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини*. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/10420/1/vikoristanna_ornamenty.pdf

PONOMARENKO M., TOKATLY A.

ORNAMENT IN FINE ART: TYPOLOGY AND PLASTIC CHARACTERISTICS

The paper examines ornament as a distinctive form of fine art that combines decorative, symbolic, and constructive-imagery functions. Its typology is determined according to compositional structure and the character of motifs, while its plastic features are defined on the basis of rhythm, symmetry, proportionality, and stylization. It is argued that ornament is not merely a means of decoration but also a form of artistic organization of a work of art, as well as a carrier of cultural memory and national tradition. Particular attention is paid to its significance in Ukrainian art, where ornament reflects the spiritual values and aesthetic perceptions of the people.

Keywords: ornament, fine art, ornament typology and plasticity, artistic image, cultural memory.